

(Початок на с.1)

...45 днів тривала героїчна оборона обласного центру, 45 ночей кривавилося небо над Дніпром. Під шаленим ворожим обстрілом наші батьки, діди та прадіди демонтували і відправляли у глибокий тил обладнання промислових підприємств. Архівні документи донесли до нас жаркий подих атак, висвітили героїчні вчинки багатьох захисників рідної землі. Особливо відзначилися воїни батальйону під командуванням нашого земляка капітана Чистова. Безсмертною славою покрили себе воїни 16-го арtpолку, 135-го окремого артдивізіону, 961-го, 963-го, 965-го стрілецьких полків та інших підрозділів, про подвиги яких з газети «Красная Звезда» дізналися на всіх фронтах від Білого до Чорного морів. Мужність та стійкість «запоріжців» були прикладом, надихали на подвиги мільйони захисників рідної землі.

З ОДНОГО МЕТАЛУ ЛЛЮТЬ МЕДАЛЬ ЗА БІЙ, МЕДАЛЬ ЗА ТРУД...

Багато у чому саме через своє промислове значення, географічне розташування та наявність у місті стратегічно важливих мостів через Дніпро Запоріжжя відіграло помітну роль на початковому етапі Великої Вітчизняної війни.

У перші ж дні війни десятки тисяч запоріжців вступили до лав Червоної армії. У липні 1941 року у Запоріжжі почалося формування 274-ї стрілецької дивізії. Командиром дивізії був призначений полковник П. Немерцалов.

У містах і селах області для допомоги армії почали створюватися добровольчі підрозділи різного призначення. Формувалися загони протиповітряної оборони, які повинні були швидко ліквідувати наслідки авіаційних ударів. Для знешкодження німецьких розвідувально-диверсійних груп створювалися так звані винищувальні батальйони.

Широкого поширення набула практика організації загонів народного ополчення. У Запоріжжі до ополчення вступило 45 тисяч чоловік.

У серпні-жовтні сотні тисяч громадян Запорізької області будували оборонні укріплення. Збудовані запоріжцями протитанкові рови, траншеї з бліндажами і спостережними пунктами простягнулися на багато кілометрів на правому та лівому берегах Дніпра.

З самого початку війни запорізькі підприємства почали працювати за принципом «Все для фронту! Все для Перемоги!». На підприємствах постійно зростали обсяги випуску продукції військо-

вого призначення.

...Вже наприкінці липня-початку серпня 1941 року ворожа авіація почала систематично бомбардувати підприємства Запоріжжя, Мелітополя і Бердянська. Перше бомбардування Запоріжжя німецька авіація здійснила вже 22 липня. У бій з ворожою авіацією вступили батареї 16 зенітно-артилерійського полку, який відповідав за протиповітряну оборону міста. У серпні почалися за-пеклі бої на підступах до

Місто Запоріжжя було окуповане німецько-фашистськими військами 4 жовтня 1941 року, визволене радянськими військами 14 жовтня 1943 року.

Світлі імена наших мужніх предків назавжди залишаться у пам'яті вдячних нащадків.

Запоріжжя. 18 серпня 1941 року німецьким військам вдалося прорвати оборону частин Червоної армії західніше Запоріжжя і захопити правобережну частину міста і острів Хортиця. Виникла безпосередня загроза прориву ворожих військ через греблю Дніпрогесу у лівобережну частину міста. Однак прорватися на лівий берег Дніпра німецькі війська не змогли. На шляху німецького наступу встали підрозділи 274-ї стрілецької дивізії, 157-й полк НКВС, зенітники військ протиповітряної оборони, бійці винищувальних батальйонів та ополченці.

Протягом 18 серпня у місті розгорнулися драматичні події. Від прямого влучення снаряда вибухнув міст, що з'єднував о. Хортицю з лівим берегом. Це полегшило завдання захисникам міста, адже тепер ворог міг прорватися до Запоріжжя лише через греблю Дніпрогесу. Атаку ворога на греблі вдалося відбити.

Надвечір 18 серпня радянськими військами, через загрозу прориву німецьких військ, було підірвано греблю Дніпрогесу. Разом з підривом греблі було прийняте рішення про знищення генераторів ГЕС.

Підриг греблі призвів до трагедії. Стіна води, що вирвалася на свободу, вдарила в о. Хортицю, де на той час знаходилося багато біженців та військові підрозділи Червоної армії. Було затоплено прибережну смугу на десятки кілометрів вниз по Дніпру. Ситуація ускладнювалась тим, що підриг греблі було здійснено без попередження. У результаті все це призвело до значних жертв серед військових та мирного населення. Хвиля води зміла й кілька ворожих переправ та знищила німецькі підрозділи у зоні затоплення.

О 18:00 один із наперед замінованих залізничних мостів, розташований на схід від о. Хортиця, внаслідок прямого влучення снаряда вибухнув від детонації. Через деякий час було здійснено висадження перемички й Дніпрогесу. Частина бійців 274-ї с.д. до 400-500 осіб залишились на о. Хортиця, де продовжували бій...

Виведення з ладу Дніпрогесу паралізувало роботу промислових підприємств. Надалі електроенергія надходила з Донбасу, але її вистачало лише для потреб найважливіших підприємств. Припиналася подача води до міста, оскільки труби насосної станції на озері Леніна опинилися набагато вище рівня Дніпра.

З 18 по 21 серпня підрозділи 274-ї стрілецької дивізії, загони народного ополчення, бійці винищувальних батальйонів, співробітники НКВС під командуванням В. Леонова утримували місто, очікуючи підходу підрозділів 12-ї армії.

За мужність і героїзм проявлені при обороні Запоріжжя десятки учасників оборони міста були нагороджені орденами та медалями.

Оборона Запоріжжя продовжувалась з 18 серпня по 3 жовтня 1941 року. (Далі на с. 6.)

З ОДНОГО МЕТАЛУ ЛЛЮТЬ МЕДАЛЬ ЗА БІЙ, МЕДАЛЬ ЗА ТРУД

Захисники міста не лише оборонялися, а й контратакували. В ніч з 3 на 4 вересня під прикриттям танків наші форсували Дніпро і висадилися на о. Хортиця. Це стало повною несподіванкою для ворога. У цих боях ворожі війська втратили вбитими понад 500 солдатів та офіцерів. Вдалій операції наших військ сприяла достовірна розвідувальна інформація, яку здобули для радянського командування «юні чапасьві» — запорізькі школярі, учні середніх шкіл №42 і №43.

Після звільнення о. Хортиця значно послабився обстріл підприємств і міста, що значно допомогло у демонтажі та евакуації промислових підприємств, населення, яка розпочалася ще 6 серпня. Але після подій 18 серпня евакуація промислового обладнання та населення з міста почала проводитися прискореними темпами. За короткий час запоріжцям вдалося вивезти на схід 22 заводи «союзного» значення — металургійні, машинобудівні, 26 підприємств легкої та харчової промисловості. Лише запоріжсталівці вивезли у тил 9358 вагонів металу та обладнання цехів. У демонтажі та евакуації запорізьких підприємств взяли участь близько 10 тисяч чоловік, серед них 1600 кваліфікованих робітників, які спеціально прибули для цього з Донбасу.

Також були евакуйовані машинобудівний, педагогічний інститути та інші навчальні заклади, театр ім. М. Заньковецької, радіовузол, кінофільмфонд, експонати краєзнавчого музею і багато іншого.

Величезну роль у забезпеченні евакуації підприємств міста відіграли запорізькі залізничники. Своєю самовідданою працею вони створили «зелену вулицю» для ешелонів з промисловим обладнанням, які відправлялися з міста переважно вночі. У вересні 1941 року кожної доби з Запоріжжя на схід відправлялось 620 залізничних вагонів, а у деякі дні їх було навіть до 900.

У східні райони СРСР лише з підприємств чорної металургії міста було відправлено понад 13 тисяч кваліфікованих робітників, інженерів, техніків.

21 вересня керівництву країни було повідомлено, що по місту Запоріжжю усі заводи евакуйовані, евакуація проведена організовано. Це був справжній подвиг, який здійснили запорізькі робітники та інженерно-технічний персонал. Обладнання запорізьких підприємств, яке вивозили до міст і населених пунктів Уралу та Сибіру, зразу ж монтувалось на старих і нових заводах, які виробляли продукцію для потреб оборони країни.

Героїчна оборона міста тривала півтора місяці.

**4 жовтня 1941 року, за наказом Ставки
Верховного Головнокомандування, Червона
армія залишила Запоріжжя.**

**Німецькі війська захопили місто,
розпочався період окупації,
який продовжувався більше 2 років.**

Петро Бринько, запорізький

У липні 1941 року фашистські війська захопили значну частину Прибалтики. Броньовані колони ворога рвалися до Неви. Над містом Леніна нависла смертельна небезпека. Під час героїчної оборони півострова Ханко, що прикривав підступи до Фінської затоки, особливо проявили себе льотчики.

Указом Президії Верховної Ради СРСР морському льотчикові лейтенанту Петрові Антоновичу Бриньку було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. «... Великий бойовий досвід, блискуче військове мистецтво, непохитна воля до перемоги і уміння перемагати — такий Герой Радянського Союзу Петро Бринько», — писала газета «Правда» від 15 липня 1941 року.

Свідком одинадцятого бою Петра Бринька став військовий кореспондент газети «Правда», автор знаменитої «Оптимістичної трагедії» письменник Всеволод Вишневський. Згодом він і фронтовий кореспондент Микола Михайловський писали:

«Купа обгорілих уламків металу і брудний попіл — це все, що залишилося від літака-ворога... Полонених фашистських пілотів привели до штабу. Стоїть нахабний льотчик. Значки, орден «Залізного хреста». Питаємо:

— За що хрест? — За Англію. Бомбив Лондон.

— А цей знак? — За Францію...

— Так. А що ж вам дали в Росії?

Мовчить. Потім показує на закривавлену голову і прострелену руку. — Ось що дали...

— Так буде з кожним, хто полізе до нас! — коротко кинув Бринько».

Наступного дня П. Бринько полетів на Ханко, у свій полк, де був призначений заступником командира авіа-ескадрильї. Про подвиги П. Бринька була випущена спеціальна листівка.

«На Ханко противник прострілював кожен метр землі, держав під вогнем і аеродром. І все ж льотчики-винищувачі надійно охороняли небо, забезпечуючи панування в повітрі, без чого військово-морська база, оточена ворогом, не могла протриматись. Особливу доблесть виявив льотчик 13-го авіаційного винищувального полку лейтенант П. А. Бринько...» (Із книги мемуарів адмірала М. Г. Кузнецова «Курсом к Победе»).

М. Г. Кузнецов мав на увазі щоденні бойові вильоти лейтенанта, і особливо — день 5 вересня 1941 року.

...Бринько вже йшов на посадку, коли побачив: до аеродрому підкрадаються чотири ворожі винищувачі. Рішення миттєве: атакувати! На крутому віражі перехопив задній «мессершмітт» і відкрив вогонь з усіх чотирьох кулеметів.

Тут почалося таке, що у всіх, хто спостерігав за нерівним поєдинком, перехопило подих: розлючені фашисти накинулися на одинокий «яструбок», кулеметні траси краями осінні повітря. Фашисти були впевнені в перемозі: троє проти одного. Але вони не знали, на що здатний радянський льотчик, що захищає рідну землю.

Лейтенант обрав зброю відчайдушну: пішов на таран. Розрахував точно і рубонув «мессера» гвинтом. Той повернувся, каменем пішов до землі. (Далі на с. ?).